

Vad EU-valet 2024 borde handla om

Om språk i vår europeiska vardag

Ola
Nordebo

OHLIN institutet

Vad EU-valet 2024 borde handla om

- Lena Ek: **Det är dags att engagera sig**
- Cecilia Malmström: **EU:s utvidgning är ett moraliskt imperativ - men hur?**
- Ola Nordebo: **Om språk i vår europeiska vardag**
- Johan Rudström: **EU-politiker struntar blankt i svenska sjuksköterskors ”rygg till rygg”-pass**
- Olle Schmidt: **De koncentriska cirklarnas Europa**

Stora frågor i ett litet format

Vad borde EU-valet handla om? Det är temat för en serie skrifter som Ohlininstitutet ger ut under valåret 2024. Valet till EU-parlamentet hålls i en tid med stora spänningar på vår kontinent. Spänningar som ställer nya krav på samarbete.

Samtidigt finns en våg av skepsis mot samarbetet i flera medlemsländer. Partier som är skeptiska till EU vinner i styrka i nationella val och de mobiliserar nu inför EU-valet.

Tidigare har partierna i Sverige haft svårt att fokusera på det europeiska perspektivet i valrörelserna, istället har man av partitaktiska skäl använt valrörelsen till att lyfta nationella frågor. Denna gång är det viktigt att det europeiska perspektivet verkligen får genomslag i debatten. Det är så mycket som står på spel.

Vi hoppas att skrifterna i denna serie ska bidra i det samtalet.

Christer Nylander

Ordförande i Ohlininstitutet

Utgiven av Ohlininstitutet 2024

© Ohlininstitutet och författaren

Form och produktion: Erika Jonés Bokstavstyp

Tryck: ByWind, februari 2024s

Vad EU-valet 2024 borde handla om

Om språk i vår europeiska vardag

Ola Nordebo

Ola Nordebo

FII mag.

Politisk chefredaktör på Västerbotten-
kuriren sedan 2006

Om språk i vår europeiska vardag

”Europas lingvistiska virrvarr bidrar starkt till Europas diskreta charm i vår tid.” Det konstaterar den brittiske författaren Timothy Garton Ash i sin nya bok *Europa: en personlig historia*. I en tankeväckande blandning av personliga memoarer och historisk analys utgår Garton Ash från egna erfarenheter av hur det är att röra sig, som ung student och senare som journalist och historiker, mellan olika språkområden i Europa.

Läsaren får lust att omedelbart kasta sig över närmaste kurs i italienska, polska, nederländska eller spanska för att på originalspråken kunna ta del av kultur och debatt i andra länder, utan att behöva ta omvägen via engelskan.

Många människor som via kärlek, jobb eller studier haft förmånen att få vistas i andra länder brukar vittna om vilken tillfredsställelse det är att kunna vidga vyerna på ett nytt språk. Man ser både små vardagshändelser och stora skeenden i fler ljus. Den upplevelsen går på djupet och bidrar inte bara till en

bättre förståelse av andra länder och människor, utan också till en mer ödmjuk självbild.

Det lingvistiska virrvarret är verkligen Europas charm och styrka.

Men, tillägger Garton Ash också: ”Även om vi hyllar denna språkliga mångfald måste vi inse att den splittrar européer, både geografiskt och socialt.” Han ser hur en av de djupaste klyftorna i Europa, som förstärktes av en tilltagande nationalistisk populism under 2010-talet, går ”mellan den halvan som talar mer än ett språk och den andra halvan som inte gör det. Den förra gick förmodligen på universitet, bodde i storstäder eller välmående mindre samhällen och förde glatt samtal på ett annat språk. Den senare gjorde inte det”.

Iakttagelsen påminner om vad den tyske exilförfattaren och antinazisten Klaus Mann skrev i sin självbiografiska bok ”Vändpunkten” redan under andra världskriget, strax innan han som nybliven amerikansk medborgare återvände till Europa som soldat i USA:s femte armé:

”Det finns ett dubbelt postulat, som Europa måste uppfylla om det inte skall gå under: det europeiska enhetsmedvetandet måste bevaras och fördjupas (Europa är ett odelbart helt); men samtidigt måste mångfalden i europeisk stil och europeiska traditioner hållas levande. (Europa – det svåra, men härliga ackord, i vilket dissonanserna flyter samman utan att någonsin gå upp i varann.)”

Det är en utmaning för Europa som alltid kommer att finnas där: att bejaka en språklig mångfald utan att öka splittringen. Språkfrågan är nära kopplad till frågor om utbildningsnivåer, social jämlikhet, spänningar mellan stad och land och regionala konflikter. Den är också i högsta grad politiskt laddad. Inte i första hand i form av isolerade språkstrider, inom eller mellan länder, även om Europeiska unionen och dess föregångare alltid har haft sådana att hantera.

Språkfrågan finns med i bakgrunden hela tiden på ett annat sätt. Hur information sprids och tas emot, vilka möjligheter som finns att kommunicera informellt, hur opinioner formas – allt påverkas av språket. Hur tidigt och väl förstår vi vad som pågår runt om i den Europeiska unionen, ute i tiotusentals lokalsamhällen? Den som bara utgår från källor på det egna modersmålet och på engelska får ett sämre underlag till omvärldsanalys än den som behärskar fler språk därutöver.

EU har i dag 24 olika officiella språk och ett antal erkända minoritetsspråk. Unionens aktiva arbete med språkfrågor tog ordentlig fart i början av 2000-talet inför den historiska utvidgningen 2004 från 15 till 25 medlemsländer. Den officiella språkpolitiken har tre huvudsyften: att EU:s medborgare ska kunna få information och kommunicera på sina egna språk, att den rika språkliga mångfalden inom EU ska skyddas och att språkinläringen i medlemsländerna ska stärkas.

Att behärska ett språk och veta att kommunikation på det språket räknas är en viktig del av människors identitet. Du ska

Samtidigt är det nödvändigt
att kunna kommunicera
på flera olika språk om man ska
förstå mer av världen bortom
de egna gränserna.

inte behöva kunna ett antal olika språk flytande för att ha möjlighet att delta i debatt och beslutsprocesser rörande EU-frågor. Informationsservicen via översättningar och tolkar ska vara omfattande och hålla hög kvalitet.

Samtidigt är det nödvändigt att kunna kommunicera på flera olika språk om man ska förstå mer av världen bortom de egna gränserna.

EU måste alltså både stärka rättigheterna för enskilda språk och investera i utbildning som ökar den flerspråkliga kompetensen hos kommande generationer.

I det så kallade Barcelonamålet, antaget vid ett toppmöte 2002, slog EU fast att alla EU-medborgare ska kunna minst två andra språk utöver modersmålet. Alltså inte bara engelska.

Vid toppmötet i Göteborg 2017 angav EU-kommissionen att det målet ska vara uppnått till 2025 för unga människor som tagit gymnasieexamen.

Målen kommer inte att uppnås och förverkligandet av dem ligger långt bortom EU-institutionernas påverkan. Men de påminner om en gemensam europeisk ambition som är värd att upprätthålla.

Utan att fastna i språkprotektionism och konstlade regler finns det goda skäl att inte helt resignera inför tanken på engelskan som enda sätt att kommunicera internationellt i vår tid. Engelskan en omväg som är både praktisk och förnuftig att ta i många sammanhang. Den underlättar stort vid internationella konferenser och gör det möjligt att snabbt sprida information

över många språkområden. För resande och turister är engelskan i dag ett självklart och globalt verktyg.

Men engelskan som obligatoriskt språkval och minsta gemensamma nämnare är också en omväg längs vilken mycket av nyanser, finess och djup går förlorat.

Även högt framstående kulturpersonligheter, forskare, företagsledare och politiker reduceras snabbt till något lite trågt förutsägbart och begränsat när de ska presentera sina tankar och analyser på engelska. Personligheten, det fria flödet och de spontana infallen försvinner ofta. Det blir manusbundet på ett sätt som hämmar kommunikation och dialog, men också själva tankearbetet i stunden.

Att en film eller en intervju sker på originalspråket, med undertexter som hjälp, är vida att föredra – för både kvalitet och underhållning – framför att allt tvångsmässigt ska ske på språk utan rötter hos någon av deltagarna.

Översättningar av böcker och viktiga dokument från ett modersmål till ett annat bevarar mer av värde och originalitet än om de skulle vara skrivna direkt på engelska som andra- eller tredjespråk.

Och inte ens engelska språket, ”dagens latin”, är enhetligt. För att återvända till Garton Ash citerar han i sin nya bok vad Václav Havel skämtsamt sa till honom en gång: ”Du vet, det finns tre sorters engelska. Det är den engelska som tjecker talar med italienare eller brasilianare med ungrare – där man förstår hundra procent. Det är den amerikanska engelskan, av vilken

man förstår ungefär femtio procent. Och sedan är det den engelska som engelsmännen talar, av vilken man inte förstår någonting.”

Inom modern språkforskning betonas också ofta framväxten av transkulturella och lokala språkvariationer som vitaliserar tidigare standardiserade nationella språk och på sikt ger dem ökad relevans i ett globalt perspektiv. Det finns inte en lång rad av enhetliga språk som existerar bredvid men isolerade från varandra, utan en smältdegel av ömsesidiga influenser och variationer där språk överlappar och korsbefruktar varandra.

Hos förespråkare av fördjupad europeisk integration har det länge varit en förhoppning att just språkmångfalden inom EU kan bli en konkurrensfördel över tid. Andra är skeptiska och avfärdar den tanken som naiv mot bakgrund av både engelskans allt starkare dominans och nationalistiskt präglade konflikter.

Men det behöver inte vara ett antingen-eller-val.

Även efter Brexit är engelska sammantaget det dominerande språket inom EU och allt tyder på att det kommer att förbli så. Just den språkliga mångfalden, med många mindre språk, förstärker paradoxalt nog engelskans ställning.

När EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyen, som talar tyska, franska och engelska flytande, höll sitt årliga state of the union-tal inför Europaparlamentet 2020, räknade Politico ut att hon talade engelska 81 procent av tiden, tyska 12 procent och franska 7 procent. Fördelningen är talande för hur det brukar se ut.

Regelbundet uppdagas det också hur viktiga dokument aldrig eller först väldigt sent översätts till de mindre medlemsspråken. När texter finns på engelska, tyska och franska anses det tillräckligt. Och farhågan är stor att de övriga språkområdena får nöja sig med oprecisa och klumpiga AI-översättningar i allt högre utsträckning framöver. Det skulle strida mot EU:s övriga ambitioner på språkområdet.

EU betonar i många sammanhang hur flerspråkighet ökar den kulturella medvetenheten och sociala sammanhållningen, men också förbättrar möjligheterna för såväl arbetstagare som företag att lyckas på arbetsmarknaden och konkurrera på världsmarknaden. Ju fler européer, infödda eller invandrade, som behärskar minst tre språk, desto starkare blir Europas konkurrenskraft och samarbete.

En nyckel för flerspråkighet är utbytet inom skola och högre utbildning. Redan finns många sådana projekt, med Erasmus+ som det mest kända och omfattande. För perioden fram till 2027 ska Erasmus enligt EU-beslut ha ett särskilt fokus på inkludering.

Även EU:s inledda satsning på att stärka den europeiska dimensionen inom högre utbildning och forskning har en uppenbar språkdimension. Visionen att skapa ett universitetssystem för hela EU, med gemensamma kriterier för både antagning och slutexamen, rymmer ett språkdilemma. När EU vill göra det lättare för de som studerar och forskar att flytta mellan lärosäten inom unionen kan det verka logiskt att ännu mer av

Ju fler européer, infödda
eller invandrade, som behärskar
minst tre språk, desto starkare
blir Europas konkurrenskraft
och samarbete.

utbildningen ska ske på engelska, vilket kan öka trösklarna för många. Men det skulle också i kombination med satsningar på tidig språkundervisning och många studentutbyten innebära att fler unga får personliga erfarenheter av Europas språkliga och kulturella mångfald bortom engelskan. Garton Ash skriver om hur viljan att försöka göra sig förstådd på det lokala språket, ”om än bara med några få ord med felaktigt uttal”, blir ett uttryck i sig för ömsesidigt erkännande och ”ett tecken på europeiskhet”.

Språkfrågan inom EU är inte enbart en angelägenhet för politiska beslutsfattare, utbildare och arbetsmarknadens aktörer. Den handlar också om oss alla som medborgare i den Europeiska unionen, om hur intresserade vi egentligen är att ta del av vad som händer i andra länder. Där har inte minst medierna en viktig roll att spela. Ett vanligt skämt för några år sedan var att om man läste *The Economist*, *The Guardian* eller *New York Times* så fick man veta vad som skulle stå i svenska tidningar ett par veckor senare. det hade mer än ett korn av sanning i sig. Den anglosaxiska orienteringen har varit helt dominerande.

De svenska kommentatorer som regelbundet följer med i fransk, tysk, spansk eller italiensk debatt är ovanliga. Och för ännu mindre språkområden, exempelvis i östra Europa, handlar det vanligen av några få, enstaka röster i offentligheten. Även för utvecklingen i Norge, Danmark och Finland har intresset från svensk sida varit minimalt. Många svenskar vet mer om

läget inför primärvalen i USA än om regeringssituationen i våra grannländer.

Det har blivit något bättre på senare år, sannolikt som en följd av digitaliseringen och det nya säkerhetspolitiska läget i vårt närområde. Men under den pågående valrörelsen till Europaparlamentet lär det bli tydligt igen, inte bara i Sverige, utan i alla medlemsländer, hur svag den gemensamma, europeiska offentligheten är.

Några få veckor av valrörelse är för kort tid för att inhämta information om och förstå hur diskussionen kring aktuella frågor förs på andra håll i unionen.

Den europeiska språkfrågan är inte en central sakfråga i årets Europaparlamentsval. Men för att en europeisk offentlighet ska kunna uppstå på riktigt, där vi klarar av att utbyta erfarenheter i svåra, europeiska framtidsfrågor och lär känna varandras beslutsfattare, kulturpersonligheter och innovatörer bättre, är språkfrågan central.

Om ett samarbete mellan 27 medlemsländer med 24 officiella språk ska kunna fördjupas på ett meningsfullt sätt krävs det att fler människor kan fler språk, att medieredaktionerna har kompetens att hitta fler internationella källor än bara de som är på engelska och vi genom hela skol- och utbildningssystemet främjar flerspråkighet hos unga, som gör dem nyfikna och hemmastadda i Europa.

Jag tänker ofta på några rader hos en av mina favoritförfattare, Anna Rydstedt (1928-1994) en av 1900-talets egensinni-

gaste svenska poeter. Hon var bördig från Öland, jobbade länge i Danmark och var i sina dikter förankrad i både den öländska myllan, den litterära samtiden och ett europeiskt kulturarv. Hennes poesi är nog i sin skenbara enkelhet svåröversatt, men om någon lyckas skulle hon hitta läsare runt om i Europa.

I sin kanske mest berömda dikt, *Det enda*, ur samlingen *Min punkt* (1960) placerade hon sig själv i en europeisk miljö och fångade en stämning som jag vill avsluta den här texten med:

Var har du svävat så stilla i natt?
Av teångor doftar dina vingar, min själ.
Citron känner min tunga,
men mörker är än din luft, min själ.
Dock ser jag människorna,
kvinnor och män vid borden i Europa.
Jag också är född och
vuxen till det enda:
att vara Anna i världen.

De där borden i Europa har tolkats olika, både mörkt och ljus. Men jag föreställer mig när jag läser dikten cafébord på järnvägsstationer spridda över kontinenten där det talas många språk. I en salig blandning och i en omiskännligt europeisk vardag.

Garton Ash skriver om hur viljan att försöka göra sig förstådd på det lokala språket, ”om än bara med några få ord med felaktigt uttal”, blir ett uttryck i sig för ömsesidigt erkännande och ”ett tecken på europeiskhet”.

OHLIN institutet

Om stiftelsen Bertil Ohlininstitutet

Ohlininstitutet är en partipolitiskt oberoende liberal tanke-
medja.

Institutet är en plattform för att stimulera och fördjupa liberal idédebatt, det innebär att olika åsikter ges plats och att institutet inte nödvändigtvis delar de åsikter som framförs.

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet grundades 1993 för att ”stimulera vetenskaplig forskning kring de liberala idéerna och deras tillämpning på samhällsförhållanden i Sverige och världen.”

Institutets finansiering

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet finansieras främst av bidrag från ägarstiftelser inom liberal press. Genom åren har vid enstaka projekt även andra finansiärer förekommit.

Internationellt samarbete

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet är medlem i den europeiska liberala tankesmedjan ELF (European Liberal Forum).

Föreläsningar

Varje år arrangeras Bertil Ohlinföreläsningen och Wibbleföreläsningen där svenska och internationella föreläsare ger ett bredare perspektiv på aktuella och tidlösa politiska problem.

Skrifter med mera

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet bidrar till att fördjupa och stimulera den svenska liberala idédebatten, samt ge nya liberala debattörer möjlighet att göra sig hörda. Det kan ske i olika format såsom böcker, skrifter, seminarier, poddar och filmer.

Uppsatstävling

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet arrangerar årligen en uppsatstävling inom samhällsvetenskapliga ämnen för studenter på C- och D-nivå.

Debattörspris

Bertil Ohlininstitutet delar årligen ut ett debattörspris. Priset syfte är att stimulera seriös debatt kring viktiga frågor.

Kontakt

ohlininstitutet.se

Christer Nylander, ordförande

christer.nylander@ohlininstitutet.se

OHLIN institutet